

У КК, що діє в Україні, спеціальними нормами про відповідальність членів організованих груп і злочинних організацій є також норми ст. 258 КК — створення або участь у терористичній організації або групі; ст. 260 КК — створення не передбачених законом воєнізованих або озброєних формувань і участь у них. Дані склади створюють певну базу для протидії організованій злочинній діяльності.

Література

1. Огляд : зб. постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах : 1973–2000 гг. / упоряд.: Н. А. Гуторова, А. А. Жітій. — Х. : Одіссей, 2000.
2. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации с постановками материалов и судебной практикой / под общ. ред. С. И. Пичулина. — М. : Мещеряков, Юрайт, 2001. — С. 127.
3. Іванецько І. В. Бандитизм як прояв організованої злочинності // Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності. — О., 2007. — С. 165.
4. Гладких Р. Б. Криминологическая характеристика преступлений, совершаемых организованными группами против субъектов малого предпринимательства // Юридический мир. — 2000. — № 5. — С. 25–32.
5. Скобликов П. А. Истребование долгов и организованная преступность. — М. : Юрист, 1997. — С. 48–55.

Анотація

У статті за допомогою історико-генетичного методу розглядається питання формування поняття та ознак організованої злочинності у чинному законодавстві. Зроблено висновок про необхідність послідовного розширення ознак злочинної організації у чинному законодавстві.

Ключові слова: організована злочинність, кримінальна організація.

Summary

Organized crime notion and essence are analyzed in this article under frameworks of genetic and historical analysis of Ukrainian legislation. It is concerned that modern criminal law need more sophisticated notion of criminal organization.

Keywords: organized crime, criminal organization.

УДК 343.9:343.352.001.36

І. І. Сухоробрий

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

На сьогодні в Україні дуже багато ведеться розмов щодо необхідності протидії корупції, оскільки вона здійснює негативний вплив на суспільство та на міжнародний імідж України, яку ніяк не можуть визнати як високорозвинену європейську правову державу, але яку вже давно визнали достатньо корумпованою країною. Найбільшими ініціаторами боротьби з корупцією являються українські політики, які постійно піднімають питання про актуальність та невідкладність даної проблеми, особливо під час передвиборних кампаній. Але лозунги залишаються лише лозунгами, а рівень корупції та найбільш небезпечного її прояву — корупційних злочинів з кожним днем зростає.

Питання про необхідність протидії корупційним злочинам піднімалось також представниками правоохоронних органів. Та може бути бажання з їхньої боку протидіяти таким злочинам, але як досягти позитивних результатів, якщо відсутні правові інструменти для такої протидії у вигляді достатньої нормативно-правової бази.

На недосконалості вітчизняного законодавства, що повинно регулювати процес протидії корупції, та одному із серйозніших її проявів — корупційним злочинам не одноразово наголошували представники кримінально-правової науки. Зокрема, цьому питанню приділена увага в наукових працях таких вчених, як Л. В. Багрій-Шахматов, Д. Г. Заброда, С. В. Ківалов, В. О. Туляков, О. М. Литвак, І. М. Мацкевич, М. І. Мельник, В. П. Нечипорук, Г. Л. Репецька, Г. М. Токмаков та багато інших. Однак при цьому неврегульованою належним чином законодавством залишається низка ключових для антикорупційної діяльності питань.

Нами здійснений аналіз стану вітчизняного антикорупційного законодавства, його відповідності нинішньому рівню корупції. Огляд міжнародних нормативно-правових актів з питань протидії корупції є дослідженням того, наскільки вони можуть виявитися ефективними у протидії корупційним злочинам та в якій мірі може відбутися їх співвідношення по подоланню проявів корупції із законодавством України.

Проводячи пошук правових шляхів вирішення питання подолання такого небезпечного корупційного прояву як корупційні злочини, перш за все, необхідно звернути увагу на українське законодавство. І перше, з чим стикаєшся, — це відсутність законодавчого регулювання цієї проблеми. Взагалі, на думку кримінологів, все вітчизняне законодавство 1990-х рр. корупціогенно. Воно має багато суперечностей, розпливчаті визначення, велику кількість бланкетних норм, які відсилають в нікуди. Його реалізація відбувалася зі збереженням корупційних злочинів, а також зі звільненням від відповідальності всіх осіб, які займають найвищі державні посади. В деякій мірі торкається проблеми корупційних злочинів та дуже абстрактно регулює суспільні відносини в цій галузі Закон України «Про боротьбу з корупцією». Саме відсутність чіткого механізму з регулювання різних видів юридичної відповідальності за корупційні діяння дає підстави котрий раз говорити про недосконалість вітчизняної антикорупційної нормативно-правової бази.

На підставі визначеного в Законі України «Про боротьбу з корупцією» поняття корупції можна зробити висновок, що наш законодавець, а в його особі держава, визначає корупційними діяннями тільки ті протиправні вчинки, які вчинені особами, що уповноважені на виконання функцій держави та використовують надані у зв'язку з цим владні повноваження. Питання ж про можливість визнання корупційними діяння, що вчинюються в службовій, але не державній владній сфері, а також не державними службовцями, в цьому Законі не врегульовано [1, 1], а основний акцент зроблено на адміністративній та дисциплінарній відповідальності. Стосовно вирішення питання щодо інших видів юридичної відповідальності, в тому числі щодо кримінальної, ст. 3 Закону Украї-

ни «Про боротьбу з корупцією» за своїм характером є бланкетною. Логічним є висновок про те, що стосовно кримінальної відповідальності ця норма відсилає до Кримінального кодексу України (далі — КК) як єдиного закону, що регулює суспільні відносини, які виникають при скоєнні злочину. Але визначення корупційних злочинів у чинному КК немає. Якщо торкатися інших вітчизняних антикорупційних правових актів, то найбільш стратегічним нормативним документом є Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 роки, у якій наголошується на необхідності вдосконалення чинного антикорупційного законодавства згідно з розгортанням обсягів корупційних проявів, виявлення прогалин, суперечностей, а також норм, які дозволяють їх по-різному тлумачити; урахування при цьому зарубіжного досвіду. А також вперше було запропоновано приділити особливу увагу: визначенню понять «корупційне діяння» і «корупційне правопорушення», їх форм (видів) у різних галузях права [2, 1].

Всі перелічені обставини свідчать про визнання законодавцем не вирішеності проблеми з диференціацією корупційних діянь за рівнем суспільної небезпеки, наміреної необхідності системної взаємодії різних галузей права, щоб жодна з норм не суперечила одна одній та не створювала благодатного підґрунтя для розвитку корупційних діянь, а також перетворення їх з адміністративних проступків на кримінальні злочини. Зокрема, відсутність чіткої кримінальної політики стосовно протидії корупційним злочинам призводить до багатьох суперечностей, в тому числі при здійсненні судочинства, які допомагають корупційним злочинцям в реабілітації їх перед законом та посилюють у них впевненість про власну безкарність, навіть за скоєння серйозних корупційних вчинків.

Саме тому, крім прагнення вдосконалити антикорупційне законодавство [3, 1], керівництву нашої держави на законодавчому рівні важливо провести чітку диференціацію різних видів юридичної відповідальності за корупційні правопорушення, яка буде проявом правової політики влади стосовно визначення рівня суспільної небезпечності того чи іншого корупційного діяння, а це в свою чергу є першим кроком до ефективної протидії корупційним злочинам. Оскільки у високорозвинених країнах звикли протидіяти злочинності, в тому числі корупційній, в межах правового поля.

Всі ці стратегічні положення можна реалізувати не тільки шляхом передбачення даних ідей в національному законодавстві, але й надавши системності та завершеності, концептуальної обґрунтованості антикорупційному законодавству за допомогою виключення прогалин і колізій, які дозволяють корупційним злочинцям здійснювати безкарно корупційну діяльність.

Оскільки нові українські державні лідери взяли інтенсивний курс на євроінтеграцію України та на тісну міжнародну співпрацю, це не могло не відбитися при виборі шляхів у протидії корупційним діянням, адже, як зазначив С. Винокуров, «з метою гармонізації нашого національного законодавства з міжнародними нормами і правовими стандартами розробляється ряд проектів нових законів «Про боротьбу з корупцією», «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення», які передбачають усі аспекти запобігання та протидії корупції» [7, 3].

Але оновлення антикорупційного законодавства потрібно проводити дуже зважено. Так, наприклад, виявивши ряд недоліків у проекті Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», М. І. Мельник, М. І. Хавронюк зауважили: «Визначення на законодавчому рівні існування корупційного злочину, без надання йому формального юридичного змісту поставить органи, що ведуть боротьбу з корупцією, у дуже скрутне становище» [10, 37]. Небезпідставні також побоювання вчених щодо розширення меж юридичної відповідальності за корупційні правопорушення, яке може привести до того, що зусилля правоохоронних органів будуть розпорошені на численні дрібні правопорушення, які до того ж далеко не завжди за своєю суттю будуть корупційними. А враховуючи особливість вітчизняної антикорупційної діяльності, це призведе до того, що центр протидії корупції переміститься у приватну сферу, а справжні корупціонери залишаться безкарними [10, 37]. У зв'язку з тим, що в приватній сфері притягувати корупціонерів до відповідальності та робити показники роботи правоохоронцям легше, ніж з «великими» посадовцями державної влади.

Треба також зазначити, що даний проект має багато новаційних пропозицій щодо налагодження процедури притягнення до відповідальності за вчинення корупційних діянь вищих посадових осіб держави. Ці пропозиції є дуже актуальними в наш час, оскільки, без сумніву, найсерйозніші корупційні злочини скоюють вищі посадові особи України та саме такі злочини завдають найбільшої шкоди нашій країні.

На думку О. Кальмана, «ефективність стратегії боротьби з корупцією визначається не кількістю пропонованих заходів, а їх якістю, тобто здатністю реально впливати на ситуацію та змінювати її» [9, 41]. Як вважає вчений, «це — головна проблема для України, яка повинна бути вирішена, перш за все, у базовому законі «Про основні засади запобігання та протидії корупції», який органічно поєднав би у собі заходи із запобігання корупції, а також комплекс питань кримінально-правової відповідальності за скоєння корупційних злочинів з урахуванням їх тяжкості, суспільної небезпечності та встановлення більш виважених санкцій за корупційні діяння» [9, 41].

Прагнення України стати повноправним членом європейської спільноти зобов'язує дотримуватися міжнародних стандартів у протидії корупції. Але при цьому, «приспосовуючи» національне законодавство до міжнародного, потрібно не забувати про власні інтереси держави, специфіку корупційної діяльності в Україні.

З оцінки фахівців, саме сфера зовнішньоекономічної діяльності є найбільш корумпованою. Обсяг хабарів, використовуваних підприємцями для підкупу посадових осіб при вирішенні своїх комерційних завдань, обчислюється у світі мільярдами доларів. Для нашої держави особливо небезпечно те, що нерідко, дійсно, перспективні, вкрай вигідні для України проекти стають не витребуваними внаслідок підкупності чиновників. В умовах міжнародної конкуренції для нашої країни це може виявитися достатньо серйозною перешкодою. Мабуть, саме тому, визнаючи глобальні масштаби корупції та те, що національні корупційні злочинці вже давно співпрацюють з іноземними, додаючи коруп-

ційним злочинам транснаціональний характер, у Конвенції ООН проти корупції пропонується у національному законодавстві передбачити відповідальність за співучасть у скоєнні корупційних злочинів, зокрема через підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій [4, 22–23]. Криміналізація таких діянь дозволить привести в економіку додаткові інвестиції, суттєво скоротити обсяги корупційних платежів, підвищити рівень довіри з боку потенційних партнерів з-за кордону.

Використання деяких положень цієї Конвенції створить гарні умови для ведення приватного бізнесу. Не в останню чергу це стосується зовнішньоекономічної діяльності. Однією з новацій, яка заслуговує підтримки, є пропозиції щодо криміналізації у національному законодавстві такого корупційного діяння, як підкуп у приватному секторі. Це є важливим кроком з боку міжнародних організацій у визнанні того, що корупційні злочини заохочували не тільки державний сектор, але й приватний.

При такій ситуації особливо нагальним постає питання про необхідність розширення, активізацію та поліпшення міжнародного співробітництва у кримінальних справах з таких злочинів. Саме тому одним з перших завдань, що ставиться в Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією, є визначення спільної ефективної політики у протидії корупційним діянням шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів. Для реалізації поставлених у цій Конвенції цілей вже з перших статей визначається коло осіб, які мають відповідний правовий статус, що покладає на них певний обов'язок та відповідальність перед своїм народом і державою. Узагальнюючим терміном такого статусу є вираз «посадова особа», який включає знайомі для нашого законодавства посади: державного службовця, мера, судді. Особливо важливим є включення до даного списку такої посади, як міністр. Використання такого підходу до характеристики суб'єкта корупційного злочину в українському законодавстві допоможе вирішити ті суперечності, які виникли в Україні у зв'язку з недосконалістю політичної реформи, наслідком чого стала нерегульованість питання визначення правового статусу посади міністра. З одного боку, ця постать визначена в нашій державі як політичний діяч, з іншого — міністр наділений владними посадовими повноваженнями та по своїй суті є державним службовцем «найвищого рангу». Підтвердженням цього є той факт, що в Законі України «Про державну службу» залишилися положення, які торкаються та регулюють діяльність такої посади, як міністр.

Як й в інших міжнародних документах, в Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією також підтримуються пропозиції щодо визнання в ролі суб'єкта корупційних дій «юридичної особи» [5, 11–12]. Той факт, що вже не в першому міжнародному документі вказується на потребу ввести юридичну особу в ролі суб'єкта корупційних злочинів, говорить про те, що корупційні правопорушення стали вже для когось основним із засобів отримання прибутку, тобто «сферою бізнесу». І саме такому «бізнесу», шляхом визнання таких «підприємців», зареєстрованих як юридична особа, суб'єктом злочину намагається протистояти міжнародна спільнота.

Враження від корупції цивільних правовідносин, наявність негативних фінансових наслідків від корупційних діянь для громадян, компаній і держав, а також міжнародних установ вимагають від нашої держави запровадження відповідних заходів по захисту порушених прав та компенсації завданих збитків особам, яким заподіяно шкоду внаслідок вчинення корупційних злочинів. За допомогою відповідних положень Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією, яка саме на цивільне право покладає обов'язок по відшкодуванню шкоди [6, 3], можна спромогтися створити в українському праві ефективні заходи захисту осіб, які зазнали шкоди в результаті вчинення корупційних злочинів. Крім захисту майнових та немайнових прав, застосування інституту відшкодування збитку може принести і додатковий ефект: стимулювати громадян і юридичних осіб до звернення в правоохоронні органи із заявами про корупційні злочини, що в свою чергу буде сприяти зниженню латентності даного виду злочинів.

З усього вище викладеного та з оглянутої нормативно-правової бази з питань протидії корупційним злочинам можна зробити висновок, що рівень та стан корупції, а зокрема і корупційних злочинів, зростає та прогресує більш швидкими темпами у порівнянні з антикорупційним законодавством як вітчизняним, так і міжнародним. Хоча доречно відмітити, що міжнародною спільнотою все ж робляться прагматичні кроки з вирішення проблеми такої «не рівної війни». Саме виходячи із глобального характеру, якого набула проблема протидії корупційним правопорушенням, обумовлено прагнення багатьох країн якомога швидше налагодити процедуру міжнародного правового співробітництва за допомогою прийняття спільних міжнародних документів з питань протидії корупції, а також приведення, у зв'язку з цим, у відповідність національного антикорупційного законодавства для захисту від корупційних злочинів у сфері публічних та приватних правовідносин.

В Україні не раз порушувалося питання і про те, що на ефективність вжитих заходів у протидії корупційним злочинам негативно впливають прогалини у законодавстві. У всьому світі злочини у сфері службової діяльності вважаються одними з самих тяжких. Але аналіз окремих норм Кримінального кодексу України стосовно покарання за ці злочини, призводить до виникнення у деяких правоохоронців питання: чи дають такі санкції можливість ефективно протидіяти корупційним злочинам за допомогою кримінального закону? Порівнявши санкції за одержання хабара за КК України 2001 р. (ч. 1 ст. 368) і КК УРСР 1960 р. (ч. 1 ст. 168), можна побачити, що у чинному КК санкція значно нижча. В ній не передбачена навіть конфіскація майна. Незначними є санкції ч. 2 ст. 368 КК 2001 р., і це при тому, що в державі «вірусом корупції» уражена значна частина управлінської еліти. Крадіжки бюджетних коштів, хабарництво набрали розмаху, а законодавець знизив за це міру покарання. На думку О. Галкіна, «таке нововведення, як санкція ст. 368 КК України, не відповідає проголошеним владою засадам боротьби з корупційними діяннями. Потрібно підвищити міру покарання за корисливі злочини, як це зроблено в інших країнах» [8, 11].

Аналізуючи правові норми українського антикорупційного законодавства, хочеться зазначити, що неефективність їх втілення в правозастосовчу практику зумовлена невірно обраною ідеологією протидії цьому антисоціальному явищу. Специфіка протидії корупційним злочинам потребує поряд із нормативно-правовим налагодженням складної взаємоузгодженої системи упереджувальних заходів, також вдосконалити і розширити систему кримінально-правових санкцій. З метою запобігання можливим корупційним ризикам у нормативно-правових актах необхідно терміново вирішити питання про проведення антикорупційної експертизи всіх законопроектів на предмет прогнозування можливих корупційних ризиків у практиці їх застосування. Зважаючи на те, що протидія корупційним злочинам є основним чинником щодо наведення в державі ладу, потрібно докорінно переглянути настанови і підходи до цієї протидії, вжити рішучих заходів стосовно самих корупціонерів. А для цього слід внести відповідні поправки до вітчизняного законодавства, зокрема до законів «Про державну службу», «Про боротьбу з корупцією» та ін. Тим більш що Закон «Про боротьбу з корупцією», прийнятий більш ніж 10 років тому, уже не тільки не відповідає міжнародним стандартам, а й реаліям сьогодення. Закон має бути простим і зрозумілим пересічним громадянам, як зазначав Ш. Монтеск'є, «закон має бути точним і не залишати ніяких сумнівів». Досить згадати римське право. Протягом тривалого часу кожна з верств римського суспільства була впевнена в завтрашньому дні. Римське право висувало вимоги жити чесно, не чинити збитків іншому, кожному віддавати те, що йому належить. Нині ж у нас діють сотні антикорупційних нормативно-правових актів, які по-різному тлумачать одні й ті самі поняття, що дозволяє корупціонерам уникати відповідальності за скоєний злочин.

Вбачається доцільним продовження наукових розробок питання співвідношення міжнародної та вітчизняної нормативно-правової бази з протидії корупційним злочинам, яке буде сприяти перейманню міжнародного досвіду у протидії корупційним злочинам, створить підґрунтя для формування єдиного міжнародного правового простору у регулюванні кримінальної відповідальності за корупційні діяння, що дозволить ефективно протидіяти корупційним злочинам, унеможливить безкарне здійснення злочинної діяльності корупційними злочинцями, а для правоохоронних органів стане могутньою правовою зброєю у протидії корупційній злочинності.

Література

1. Про боротьбу з корупцією : закон України від 5 жовтня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 34. — Ст. 266.
2. Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 роки // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> 5.
3. Концепція подолання корупції в Україні на шляху доброчесності від 11 вересня 2006 року // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 251-V (251-16), від 18 жовтня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 50. — Ст. 496.
5. Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію: прийнята 4 листопада 1998 р.

- в м. Страсбург і відкрита для підписання 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 50. — Ст. 497.
6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : конвенцію ратифіковано Законом № 2476-IV (2476-15) від 16 березня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 16. — Ст. 266.
 7. Випокуров С. Боротьба з корупцією в Україні // Прокуратура. Людина. Держава. — 2005. — № 6. — С. 3–6.
 8. Галкіп О. Антикорупційне законодавство потребує кардинальних змін, або Як вирішити проблеми боротьби з корупцією в Україні // Прокуратура. Людина. Держава. — 2005. — № 8. — С. 8–12.
 9. Кальман О. Правове забезпечення запобігання та проти дії корупції в Україні // Прокуратура. Людина. Держава — 2005. — № 5. — С. 38–42.
 10. Мельник М. І. Чи дійсно потрібен новий закон про протидію корупції? / М. І. Мельник, М. І. Хавропюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2004. — № 9. — С. 34–41.

Анотація

У статті зроблено висновок про те, що рівень та стан корупції, зокрема і корупційних злочинів, зростає та прогресує більш швидкими темпами у порівнянні з антикорупційним законодавством як вітчизняним, так і міжнародним. Поруч з цим для приведення законодавства у відповідність європейським стандартам потрібно вирішення цілого блоку питань системно-правового характеру. Ключові слова: корупційна злочинність, антикорупційне законодавство.

Summary

Analyzing state of combatting corruption here in this country, the author stresses that level of complexity and flexibility of laws in force don't suit level of corruption. The same feature characterizes corruption on international level. But some ways of effective corruption fighting that exist on international level don't implemented into national legislation. They are analyzed directly.

Keywords: corruptive crime, anti-corruptive legislation.

УДК 341.4:343.41

Н. В. Дрьоміна-Волок

ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДИСКРИМІНАЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Норми міжнародного права, які регламентують індивідуальну кримінальну відповідальність, являють собою систему, яка ще перебуває у стані розвитку і перетворення. Такі норми страждають від основного і найбільш істотного недоліку — у той час як національне кримінальне право засноване на загально-прийнятому принципі формальної визначеності, міжнародне кримінальне право містить безліч норм, що не деталізують основні елементи злочинів. Тим часом принцип формальної визначеності містить істотні гарантії для потенційного обвинувачуваного, що дозволяють йому бути цілком обізнаним про те, в якій неправомірній поведінці він обвинувачується. Цей принцип значною мірою сприяє обмеженню інтерпретаційної волі при застосуванні суддями конкретної кримінально-правової норми (*arbitrium iudicis*).

© Н. В. Дрьоміна-Волок, 2009